

ÉTICAS MATERIAIS E ÉTICA FORMAL

En xeral, as solucións ao problema ético dadas polas filosofías precedentes a Kant cifraban o obxectivo da acción humana na felicidade. Cada unha destas éticas tiña unha idea distinta da felicidade e propoñía diferentes modos de acción humana para acadala. Por exemplo, para o epicureísmo a felicidade estaba no pracer, para o estoicismo no dominio das paixóns, e para Aristóteles no desenvolvemento das nosas capacidades naturais, particularmente o desenvolvemento da nosa racionalidade.

Todas estas éticas caracterízanse, segundo Kant, por ser:

1. **Éticas a posteriori**, pois establecen os bens que debemos perseguir, así como os medios que debemos empregar para logralos, a partir da experiencia. Son éticas empíricas que non poden pretender ser universalmente válidas, pois a experiencia móstranos unha enorme variedade de fins que os seres humanos perseguen e que por si mesmos non aseguran que se cumpra o deber moral.
2. **Éticas egoístas**, pois os que actúan seguindo as súas indicacións fáno por interese en lograr a súa felicidade e non porque sexa un deber moral ineludible actuar ben.
3. **Éticas que formulan mandatos hipotéticos**, é dicir, condicionais, pois vinculan a corrección moral á bondade do fin perseguido. Os enunciados morais destas éticas son do seguinte tipo: «se queres A, fai B». «B» resulta bo se o que queremos é lograr «A». Así, por exemplo, se o fin perseguido é a tranquilidade, entón será bo non complicarse a vida. Pero, isto é moral?
4. **Éticas heterónomas**, pois os seus criterios morais non están dados polo propio suxeito senón por instancias alleas ao suxeito, xa sexa o costume establecido, a autoridade dalgunha relixión ou a sociedade.

Fronte a este tipo de éticas materiais, Kant propón unha ética formal, é dicir, unha ética que non estableza un ben concreto a perseguir, senón o modo en que debemos actuar para que a nosa acción se realice de acordo co deber moral e non en razón do fin a alcanzar. A ética ha de ser para Kant:

- a) **A priori**: os mandatos morais non poden derivarse da experiencia senón da razón. A experiencia infórmanos do que sucede, que en moitas ocasións non é o que debería suceder.
- b) **Desinteresada**: a actuación moral non debe realizarse en vistas a ningunha finalidade particular, pois entón sería unha ética egoísta.
- c) **Ha de formular imperativos categóricos**, é dicir, mandatos morais válidos para todos e incondicionados. Débese actuar por deber e só por deber.
- d) **Ha de ser autónoma**: ha de ser o propio suxeito quen, utilizando a súa razón, descubra o deber por si mesmo, sen necesidade de supeditarse a códigos morais alleos ao suxeito.

O «SER» E O «DEBER SER»

Segundo Kant, **hai que distinguir entre o que é e o que debe ser**. Non podemos decidir que é o bo e o malo tendo en conta o que sucede, senón o que debería suceder. Esta é a única maneira de elaborar unha ética universal válida para todos. O que debe ser non pode derivarse da experiencia, do que é ou sucede. A experiencia dínos, por exemplo, que o

egoísmo é a lei de comportamento natural dos seres humanos. Pero o feito de que sexamos egoístas non lle resta nin un ápice de valor á lei moral, que manda non ser egoístas e buscar o interese de todos.

Aínda que vivísemos nunha sociedade depravada na que todos se matasen entre si á menor oportunidade, iso non implicaría que o asasinato fose moralmente aceptable; pola contra, tal acción sempre debería considerarse como unha vulneración da lei moral que manda respectar a vida. O que está ben ou mal non pode establecerse en razón do que sucede —a posteriori—, senón que debemos establecelo en vistas ao que debería suceder —é dicir, a priori—.

Legalidade e moralidade

Ademais, o deber ha de cumprirse por si mesmo. Debemos actuar **por deber**, non simplemente **conforme ao deber**, e nunca en vistas ao beneficio que poida reportarnos a nosa acción —nin sequera a felicidade—, pois a actuación moral auténtica non pode en ningún caso ser interesada, xa que o egoísmo é moralmente reprobable. Como poderíamos soste a validez universal dunha ética egoísta? Así pois, **a nosa vontade, para axustarse ao deber, debe querer o seu cumprimento independentemente das consecuencias que nos reporte**. Debemos cumprir cos mandatos da moral, aínda que iso prexudique os nosos intereses particulares, e nunca debemos pretender obter un beneficio das nosas actuacións morais.

Por iso, para Kant, a moralidade das accións ten máis que ver coa **intención** do que actúa, coa súa **boa vontade**, que coas consecuencias dos seus actos. Se a consecuencia do noso cumprimento do deber é a felicidade, esta debemos tomala como unha consecuencia non buscada. O cumprimento do deber o único que asegura é a dignidade de quen así actúa.

O «IMPERATIVO CATEGÓRICO»

Pero en que consiste actuar por deber? Para Kant, o criterio que establece cal é o deber ha de ser un **criterio universal**, válido para todos, independente dos intereses particulares, e ha de derivarse da nosa razón. Tal criterio moral é o **«imperativo categórico»**, que manda actuar dun modo determinado e incondicional.

Dito imperativo fórmase en termos de: «Nunca debo obrar se non é querendo que a máxima da miña actuación poida converterse en lei universal.» É dicir, debemos actuar sempre de modo e maneira que a norma que seguimos na nosa actuación poida converterse en norma de conduta universal. A aplicación deste imperativo ha de facela cada quen en cada circunstancia, pero a solución ha de ser a mesma para todos. Debemos pensar que o válido para min, para cada un, ha de ser válido para todos. A nosa actuación será por deber se actuamos cumprindo con este imperativo.

Kant pon varios exemplos de aplicación do imperativo categórico:

— **Non sería moral o suicidio**, aínda que a persoa se atope nunha situación de vida penosa, pois tal solución particular non podería valer como lei universal. Iso implicaría que o interese de acabar co sufrimento particular valería como lei universal e xustificaría terminar con calquera vida, dado calquera interese. A lei moral universal nunca pode supeditar a vida

humana a ningún interese, pois debe respectarse toda vida, incluída a propia, sexan cales sexan as circunstancias.

— **Tampouco sería moral mentir**, pois tal actuación non podería valer como lei universal. Suporía instaurar o principio do propio interese e do propio beneficio. Ninguén pode querer que tal principio sexa unha lei universal de conduta.

— **Non esforzarse en desenvolver as disposicións naturais de cada un** —aínda que se teñan satisfeitas as necesidades— tamén sería moralmente reprobable, pois non podería valer como lei universal. Que pasaría se todos decidisen non esforzarse? Ninguén pode querer que tal máxima de conduta se converta en lei universal.

— **Negarse a axudar os demais** suporía que non poderíamos esperar axuda de ninguén. Ninguén quererá que tal norma sexa unha lei universal.

Así pois, o «imperativo categórico» manda o que é bo para todos, para a humanidade, non para algúns poucos ou para un mesmo. Kant tamén o formula doutro modo: «Obra de tal xeito que uses a humanidade, tanto na túa persoa como na persoa de calquera outro, sempre como un fin e nunca meramente como un medio.» Esta formulación subliña a necesidade universal de considerar os demais como suxeitos e nunca como obxectos.

Finalmente, Kant considera que todo ser humano está capacitado para determinar racionalmente cal é o deber, aínda que a súa actuación non sexa conforme ao deber. Ata o máis sanguinario dos criminais sabe que non actúa ben. A súa actuación non está rexida polo deber, senón polo seu interese particular e, por iso, é moralmente reprobable.

OS POSTULADOS DA RAZÓN PRÁCTICA

Porén, toda acción moral atópase cunha dificultade filosófica que Kant non elude. Como podemos ser moralmente responsables do que facemos se a nosa acción se desenvolve nun mundo rexido pola máis absoluta das necesidades¹? Como seres naturais que actuamos no mundo natural, estamos determinados polas leis causais que gobernan a natureza. Pero se non somos libres, a moral carece de fundamento.

Para Kant, esta contradicción é irresoluble, pero, a efectos prácticos, debemos supoñer que somos libres e que a nosa vontade actúa libremente. Tampouco temos unha certeza científica en sentido contrario. A liberdade, malia que non saibamos como, é posible. Pero, cando actuamos libremente? **Para Kant, a verdadeira acción libre dáse cando actuamos segundo os imperativos da moralidade, xa que é precisamente cando facemos o que debemos cando nos elevamos por enriba das leis da natureza.** «Fago o que quero» equivale en moitas ocasións, segundo Kant, a «hago o que o corpo me pide». É dicir, son escravo do corpo e das súa inclinacións. Só cando fago o que debo facer, malia que o corpo non mo pida, entón son verdadeiramente libre. Esta é a auténtica liberdade (**liberdade positiva**), que hai que distinguir da mera posibilidade de poder actuar sen vernos obrigados contra a nosa vontade (**liberdade negativa**).

¹ En termos filosóficos “necesidade” significa que unha cousa ou un evento non pode ser diferente de como é. Por exemplo, as leis do universo son *necesrias* (non poden variar dependendo do día...); se admitimos a existencia do destino as nosas accións tamén son *necesarias*, é dicir estamos obrigados a cumprir con ese destino.

A liberdade humana é un dos presupostos da moral, pero non é o único. Non tería sentido que o incumprimento das leis morais non tivese ningunha consecuencia. Debemos supoñer que o incumprimento do deber moral debe ter unha sanción e que o cumprimento do deber moral debe ter unha recompensa. Ademais, debemos pensar que finalmente se logrará o ben e que o mal non triunfará. Para que tal triunfo sexa posible é necesario que Deus exista e que nós sexamos inmortais. A racionalidade destes tres postulados da razón práctica explícaa Kant do seguinte xeito:

a) **A liberdade.** Aínda que non podemos establecer cientificamente se somos un eu libre, a efectos prácticos debemos supoñer que somos un eu e que somos libres. Se non fósemos un eu libre, a esixencia de actuar por deber non tería ningún sentido. Se debo facer pero podo non facer, entón son libre.

b) **A inmortalidade da alma.** A perfección moral é inalcanzable totalmente nesta vida, necesitamos outra vida para lograr a plena perfección moral. Por outra banda, as accións moralmente reprobables non poden quedar impunes —debe haber premio e castigo para que a lei moral triunfe finalmente— e iso require que o eu sexa inmortal.

c) **A existencia de Deus.** Aínda que non podemos demostrar racionalmente se Deus existe ou non, tampouco podemos negar a súa existencia. O argumento de Hume sobre a contradicción entre a existencia dun Deus bo, todopoderoso e omnisciente, xunto coa existencia do mal no mundo, non demostra que Deus non exista. Segundo Kant, Deus podería ter prevista unha felicidade eterna para todos os que sofren, precisamente por teren padecido inxustamente. A cuestión, desde o punto de vista da ciencia, atópase indeterminada e sen solución. Tanto os que afirman como os que negan a existencia de Deus apelando á ciencia son, para Kant, dogmáticos. O que si podemos facer, dado que dispoñemos dunha conciencia moral, é supoñer a efectos prácticos que Deus existe, pois, doutro xeito, a acción moral carecería de sentido: non se podería asegurar o triunfo do ben sobre o mal, nin tampouco as sancións e as recompensas que cada quen merece pola súa acción moral nesta vida. Só se existe unha Razón Suprema, un **Sumo Ben**, unha Entidade na que ser e deber ser se identifiquen, haberá plenas garantías de que o ben moral se logre e de que teña sentido actuar conforme á moral. Deus é a garantía de que a virtude será premiada coa felicidade eterna que lograremos se cumprimos co noso deber.

Así pois, non é irracional crer na existencia de Deus, na inmortalidade da alma e noutras afirmacións que fai a relixión, como a existencia dun premio ou dun castigo no máis alá. Tales supostos son elaborados pola nosa «razón práctica» e xustifícanse plenamente, aínda que por medio da nosa «razón teórica» non podamos demostrar ningún deles.